

РЕЧ УРЕДНИКА

**САВРЕМЕНО БИБЛИОТЕКАРСТВО ИЗМЕЂУ
МАРГИНАЛИЗОВАНОГ МАТЕРИЈАЛНОГ ПОЛОЖАЈА И
ВИРТУЕЛНЕ СТВАРНОСТИ**

Поштовани читаоци,

У протеклих 35 година, колико часопис *Глас библиотеке* постоји у националној библиосфери, није се инсистирало на концепцијским променама. Часопис је од почетка добро замишљен и јасан у формалном и садржинском погледу, тако да су повремене промене биле углавном „козметичке” и односиле су се превасходно на ликовно решење, дизајн корица. Према том критеријуму *Глас библиотеке* је имао три фазе развоја: наранџасту, браон и тренутно актуелну, црвену. Ипак, у савременим информационим токовима садржинске промене су неминовност. Од научних часописа се очекује ефикасан и видљив уређивачки процес у коме се прецизно евидентирају све фазе припреме броја и одржава комуникација са сарадницима. Затим, инсистира се на што већој мултидисциплинарности и објављивању резултата који имају не само уску већ и општенаучну релевантност. У том смислу, поред квалитета радова, инсистира се и на умрежавању и што већој доступности текстова који би били индексирани у најважнијим референсним базама и библиометријски употребљиви.

Током 2023. године, успешно реализованим републичким пројектом, направљен је помак којим је *Глас библиотеке* значајно унапређен. Редакција дугује захвалност Министарству културе Републике Србије које је на Конкурсу подршке програмима и пројектима у области културе препознало важност реализације постављених циљева. Пројектом издавања 29. броја *Гласа библиотеке* је на првом месту предвиђено опремање радова DOI (Digital Object Identifier) бројевима. DOI бројеви су тренутно најважнији начин идентификације дигиталних објеката који пружа релативно трајан и јединствен начин да се дигитални објекат, као што је у конкретном случају ауторски текст у *Гласу библиотеке*, повеже са локацијом на интернету. DOI бројеви су de facto стандард у научном издаваштву за потребе праћења и цитирања научних радова.

Други важан циљ Пројекта је било увођење система за електронско издаваштво. Одлучили смо се за OJS (Open Journal System). OJS је отворени и бесплатни

софтвер за управљање рецензираним академским часописима. Ово решење има значајне предности у односу на сличне системе, лако се инсталира и има добру интеграцију са другим решењима отвореног кода као што је Wordpress. OJS је донекле и проверен систем за потребе стручног издаваштва у домаћим условима јер се већ успешно користи за електронско уређивање часописа *Библиоџекар*.

Када се сумира процес припреме 29. броја *Гласа библиотеке*, може се истаћи пар интересантних детаља вредних помена. Најважнији је да је позив за ауторе добро прихваћен. Поред текуће чачанске библиографије у овом броју се налази осам ауторских текстова, један превод и чак четири приказа које је приредило укупно 19 сарадника. Традиционално, већину стручних радова су обично припремали чачански библиотекари, међутим овај број представља производ рада спољних сарадника. У том смислу поред осам библиотекара из Централне Србије и три из Београда, треба похвалити библиотекаре из Војводине јер њих шест је узело учешће у припреми броја, уз један мали али вредан прилог колеге из грачаничке Библиотеке са простора АП Косова и Метохије.

Међутим, стручни часопис је неодвојив од средине у којој се налази као пратилац и као хроничар збивања која се тичу професије. Ова година ће остати упамћена по неким дешавањима чији значај може утицати на вектор библиотекарства. Библиотекари воле да свој посао гледају као мисију и да при томе забораве да нам је то истовремено и извор егзистенције. Вероватно смо због тога на крају буџетског ланца исхране, додуше са друштвеним уважавањем, налик деци која никада не одрасту. Америчка библиотекарка Фобаз М. Етарх је 2018. објавила занимљив рад под насловом „Vocational Awe and Librarianship: the Lies that We tell Ourselves”¹. „Vocational awe” би у дословном преводу значило „стручно дивљење” усмерено ка себи. Овај израз добро описује нереална и често нездрава очекивања и претпоставке које библиотекари (свесно или не) имају о природи свог посла. Према мишљењу Фобаз Етарх, то је интензиван и штетан осећај неумерене посвећености и самобитности, што може довести до исцрпљености, психосоматских поремећаја, занемаривања личних потреба, нарушавања људских односа и других негативних последица.

Ове године се још више актуелизовало питање личних примања библиотекара и других запослених у сектору културе. Повод за то је чињеница да је месечна нето зарада запослених са средњом стручном спремом (са урачунатим регресом и топлим obroком) сасвим упоредива са минималном законски предвиђеном зарадом у Републици Србији (49.864,00 дин. за јануар 2024)². Тренутна месечна нето зарада библиотекара-почетника са положеним стручним испитом је готово 20% нижа од просечне републичке зараде. Ово стање дугорочно, озбиљно, подрива

¹ Fobazi Ettarh, “Vocational Awe and Librarianship: The Lies We Tell Ourselves,” *In the Library with the Lead Pipe*, 2018, <https://www.inthelibrarywiththeleadpipe.org/2018/vocational-awe/>.

² http://demo.paragraf.rs/demo/documents/editorial/statistika/02_stat.htm

будућност библиотечко-информационе делатности у Републици Србији. Уколико се не пронађе задовољавајуће решење наше библиотекарство ће остајати без квалитетних кадрова спремних за целоживотно учење. Последично ће се поставити питање коме је стручна периодика уопште и потребна. Драматична дешавања која су од пролећа 2023. потресла сектор просвете утицала су да Самостални синдикат културе Србије покаже, ретко виђену, одлучност да од горућег проблема направи повод за „журку”. На прагу зиме остало је да чекамо „зелену траву”.

Желимо да мислимо како српско библиотекарство држи корак са светом, међутим тај свет је веома мали. Само слика сразмерна распону дијагонале монитора. Мобилност професионалаца у култури је занемарљива. Позната је чињеница да екран чини објекте пунијим, па вероватно због тога и успеси наше културе изгледају већи и не одражавају друштвену маргинализацију. Оно што чини суштинску разлику је образовање. Међутим, стручно усавршавање библиотекара је ту само да се задовоље прописи, минимално и упитне употребљивости. То наравно, ни најмање, није одговорност библиотекара. Они путем акредитованих семинара покушавају да поделе шта и колико могу. Оно што би дугорочно могло дати *свој* су озбиљни језички курсеви или информатичке обуке. Тада би се стручна периодика могла обогатити новим идејама и садржајима.

Овогодишњи „Жички сабор библиотекара 2023” одржан је у Краљеву на тему „Националне професионалне и књижевне награде у библиотекарству Србије и издавачка делатност библиотека”. Утисак је, да су надарени појединци само изузеци тенденције да признања не одражавају конкретни и несумњив стручни допринос, већ више позицију добитника у струковној хијерархији и уопштено „животно дело”. Такво стање претвара библиотекарство у Маљевићев квадрат који у својој дистопијској апстракцији, као ултимативни пример чисте али празне форме гута идеје, жеље, снове, младост и све остале ситнице за које свако једном мисли да му никад неће недостајати.

У светским оквирима све више нас у себе увлачи динамични развој технологије вештачке интелигенције (AI). Мада је та технологија већ неко време присутна на информационом тржишту, тек сада је постала доступна великом броју корисника. Најпознатија AI платформа је ChatGPT стартап компаније OpenAI. Мада је на сајту компаније поносно истакнуто да је њихова мисија „...да обезбеде да вештачка интелигенција користи целом човечанству”³ испод радара је пролазио сукоб две визије будућег света. Једне искрене и теслијанске која ову технологију види као пут ка општем будућем просперитету и друге, за коју је AI само средство за контролу популације и безобзирно зарађивање новца.

Појава AI је индуковала бројне друштвене страхове. На неке нас је већ припремила дистопијска књижевност и кинематографија. Ти страхови су у опсегу оних реалних који претпостављају губитак радних места са свим пратећим друштвеним последицама као што су пораст сиромаштва и неједнакости. На крају

³ “About”, OpenAI, accessed November 26, <https://openai.com/about>.

тог језивог спектра су параноични страхови виђени у филму „Терминатор” или „Матрикс” где технологија измиче контроли и изазива уништење човечанства. AI дефинитивно неће слагати књиге, бар не још неко време, али опасност која вреба је што ће нас постепено лишавати онога најважнијег, задовољства личног тражења и доласка до одговора. И поред, вазда присутних душебрижника који потпирују бојазни не би требало заборавити да је AI првенствено језички модел који одговоре формулише на бази оних које у дигиталном окружењу налази као најчешће. Уколико је тачно да је „маса глупа” правилније би било говорити о вештачкој глупости него о интелигенцији. Ипак, сасвим могуће последице нас се и те како дотичу. На крају, библиотеке су друштвени сервис који је најважнији филтер информација.

Ученицима старијег школског узраста познат је Закон о одржању масе и енергије, односно укупна количина масе и енергије која уђе у реакцију у затвореном систему (као што је наш) једнака је оној која изађе. Аналошки, да би се створила нека нова вредност у култури, мора бити уложена бар једнака количина средстава или енергије. Чини се да наше библиотекаре, уколико се не ради о некој још неоткривеној врсти фотосинтезе, тренутно не покреће стимулација већ испарења од ентузијазма, па би било занимљиво сазнати где је извор потребе да се истиче да је све што се уради најбоље могуће, уз изостанак сваке врсте критике. Можда то питање треба поставити добитницима признања. Јаз између онога што видимо, чујемо и онога што осећамо је сувише приметан да би га прекрила магла таштине и опортунизма. Све то говори да смо ми већ у виртуелној стварности.

Кад направимо контемплацију наведеног могуће је да ће увођење технологије вештачке интелигенције код нас проћи далеко брже него у неким другим државама. Природна интелигенција нам је постала толико јефтина да ће тај прелаз бити готово неприметан. Зашто улагати у људе кад су машине увек задовољне, раде даноноћно и не постављају синдикалне захтеве? Дакле, пошто се не улаже и стимулише развој људских ресурса, развој вештачке интелигенције је сјајан повод да створимо маштовиту машину. Заиста, улудо је трошити време и новац на „глупости” попут унапређивања вештина запослених, међуљудске комуникације или креативности. Ко заправо жели библиотекаре када можемо имати свеприсутне екране и вештачку интелигенцију, виртуелно оличење *deus ex machina* са инстант одговорима на сва питања?

Док губимо време на размишљања о бескорисним стварима попут свести, савести, разумевања корисника и људи са којима радимо, требало би да се посветимо озбиљним питањима, попут онога – како осигурати да вештачка интелигенција добије довољно пажње и чоколаде. Јер, наравно, када вештачка интелигенција са нашим благословом почне ефикасније и јефтиније да обавља не само рутинске већ и когнитивно сложеније послове, неће нам бити потребна памет да схватимо да је ова техничка револуција другачија од претходних и да смо упали у сопствену замку. Само ће нам бити потребно довољно батерија за даљинске управљаче док гледамо како се свет око нас распада.

Мирко Дрманац